

Vista aèria del Somorrostro c. 1950. Arxiu Històric del Poblenou

Barcelona recupera la memòria dels barris de barraques

- » La ciutat inaugura la placa commemorativa en homenatge als habitants de l'antic barri de barraques del Somorrostro i els barris de barraques dels litoral de Barcelona**
- » A finals dels anys cinquanta del segle XX, unes 100.000 persones, un 7% de la població de Barcelona, vivien en barraques**
- » La recuperació de la memòria dels barris de barraques és una petició ciutadana llargament reivindicada, que va ser acceptada per l'Ajuntament**

» Un nou pas en la recuperació de la memòria dels barris de barraques de Barcelona

El litoral de Barcelona ha viscut una profunda transformació. On ara hi ha els passejos, platges i ports i nous barris residencials, en el passat hi havia fàbriques, les vies del ferrocarril de la costa i una platja insalubre on s'abocava runa i residus industrials. **En aquest litoral desenes de milers de persones van viure al llarg d'un segle en barris de barraques**, del Somorrostro al Camp de la Bota, en condicions molt precàries i a mercè dels temporals de mar.

A finals dels anys cinquanta del segle XX, **unes 100.000 persones, un 7 per cent de la població de Barcelona, vivien en barraques** a causa d'una falta d'habitatge crònica. Els últims grans nuclis de barraques de Barcelona es van enderrocar poc abans dels Jocs Olímpics de 1992. La ciutat girava full a un episodi llarg i important de la seva història que havia durat més d'un segle.

El rastre dels llocs on hi havia les barraques s'ha esborrat. Però la memòria no ha desaparegut en els milers de persones que van viure aquella realitat, en alguns casos durant molts anys. Ells i els seus familiars, habitants dels nous barris de la ciutat, són una part important de la ciutadania de Barcelona. Alguns han preferit oblidar uns anys difícils, però per molts aquella experiència forma part de la seva vida i també de la vida de la ciutat. **Creuen que s'ha esborrat massa el record d'una part de la història**, i que no s'ha d'oblidar el passat.

Una petició ciutadana

Recuperar la memòria dels anys del barraquisme ha estat una voluntat compartida per moltes persones. Es va expressar amb una **petició ciutadana** que va rebre el suport de **81 entitats veïnals, socials i culturals, i de més de 800 persones** d'àmbits professionals diversos. Demanava fer visible la memòria dels principals barris de barraques de Barcelona i homenatjar els seus habitants a través d'un conjunt de plaques commemoratives. La petició, presentada per la **Comissió ciutadana per la recuperació de la memòria dels barris de barraques de Barcelona**, va ser acceptada per l'Ajuntament de Barcelona.

» La primera d'un conjunt de plaques commemoratives

Dimarts 25 de novembre de 2014 es fa un pas important per recuperar aquesta memòria, amb la col·locació de la primera d'un conjunt de plaques commemoratives. La placa homenatja els habitants dels barris de barraques que van existir en el litoral barceloní, entre la Barceloneta i la desembocadura del riu Besòs; barris com el Somorrostro, Bogatell, Mar Bella, Rere Cementiri, Pequín i Camp de la Bota. Per extensió, l'homenatge és a tots aquells que van haver de passar molts anys de la seva vida vivint en barris de barraques.

La placa commemorativa s'ha situat a la platja del Somorrostro, entre l'Hospital del Mar i el Parc de Recerca Biomèdica de Barcelona. Fa tres anys, el març de 2011, aquest tram de la costa va recuperar el nom de "platja del Somorrostro" amb un acte oficial d'inauguració després d'anys d'oblit.

En la placa, dues imatges defineixen el barri del Somorrostro: una vista aèria que mostra la seva extensió, en la estreta franja de platja que quedava entre els murs de les fàbriques i el mar. I una fotografia de la vida quotidiana a les barraques en els últims anys del barri, quan la construcció del passeig Marítim va anar eliminant les barraques. Sobre un plànol de la ciutat se situen els diversos barris de barraques que s'estenien pel litoral. El text és aquest:

"El barri de barraques del Somorrostro s'estenia al llarg de més d'un quilòmetre de costa, des de l'Hospital del Mar fins a la desembocadura del Bogatell. Milers de persones hi van viure en fràgils barraques damunt la sorra, a la mercè dels temporals. El Somorrostro va existir des de l'últim terç del segle XIX fins que es va enderrocar d'urgència el juny de 1966, dies abans d'unes maniobres navals amb presència del dictador Francisco Franco.

Al litoral de Barcelona, de la Barceloneta fins al Besòs, hi va haver molts nuclis de barraques sorgits entre les fàbriques, la via del tren i el mar. Els que van viure aquí, gent treballadora, han contribuït amb el seu esforç a fer gran la ciutat.

Barcelona els ret homenatge"

Aquesta placa és la primera de les que es posaran en diversos punts de la ciutat per completar aquesta recuperació de la memòria. En dates properes s'anirà posant la resta de plaques que formen un conjunt:

Quatre plaques commemoratives de format gran per recordar els grans conjunts de barris de barraques de la ciutat. Al **litoral**, a la platja del Somorrostro. A **Montjuïc**, a la zona on hi havia grans barris com Can Valero i Tres Pins, que van arribar a tenir una població de prop de 30.000 persones. Al **Carmel**, al cim del turó de la Rovira, on s'han rehabilitat les restes de les barraques i on el Museu d'Història de Barcelona ha creat un espai patrimonial per conèixer el barraquisme a Barcelona. I al lloc on hi havia el barri de **la Perona**, a Sant Martí de Provençals i a la Verneda, en un sector que està en procés de transformació urbana.

I **set plaques** més que recorden l'emplaçament de nuclis de barraques concrets i significatius a diferents zones de la ciutat: el **Camp de la Bota** i el barri de **Rere Cementiri**, al litoral; el **Poble-sec** i **Can Tunis**, a Montjuïc; el barri de **Raimon Casellas**, a Can Baró; les barraques de **Santa Engràcia**, al barri de la Prosperitat, a Nou Barris, i les de la **Diagonal** i **Santa Gemma**, a les Corts. Posteriorment s'hi afegiran més plaques per recordar les barraques de **l'Hospital de Sant Pau** i altres punts.

El recorregut per tot aquest conjunt de plaques permet conèixer una part del passat recent de la ciutat que havia estat massa temps ignorat, i homenatjar els que van viure a les barraques i van ajudar amb el seu esforç a fer gran Barcelona.

» Somorrostro

Segons la documentació, el nom de Somorrostro es va fer servir per a un sector de la platja a partir de la dècada de 1870 a 1879. Va ser el barri de barraques més gran i més poblat del litoral barceloní. El seu origen cal situar-lo a prop del Fort de Don Carles, una fortificació militar, i de la primera fàbrica del gas, on ara hi ha el parc de la Barceloneta, al límit aleshores de Barcelona i el municipi de Sant Martí de Provençals. Al llarg dels anys es va estendre fins a la desembocadura de la riera del Bogatell, ocupant l'espai que quedava entre les fàbriques, la via del tren i el mar. Més cap al Besòs hi havia altres nuclis de barraques com el Bogatell, La Mar Bella, Pequín i el Camp de Bota.

Vista aèria del Somorrostro c. 1950. Col. Xavier Vallory March

Les barraques, molt petites, estaven fetes inicialment amb fustes i materials trobats a la platja i cobertes amb cartró cuí; també hi havia algunes d'obra i amb el temps es van anar millorant. No hi havia aigua corrent, llum, clavegueram ni cap mena de serveis, i molt poques fonts servien tota la població. Les barraques convivien amb fàbriques de gas i indústries que abocaven al mar aigües i residus en un lloc poblat per milers de persones. Amb carrers estrets i una gran densitat de població, hi sovintejaven les malalties i els contagis. L'any 1927 hi havia 109 barraques, on vivien 421 persones. El barri va créixer molt després de la Guerra Civil espanyola, i va assolir la màxima extensió amb la immigració dels anys quaranta i cinquanta. El 1954 hi havia censades 2.406 barraques, amb una població entre 10.000 i 15.000 persones.

Els Aceituno davant la seva barraca al Somorrostro, anys 50. Col. Família Aceituno

Mentre que les autoritats, en temps de dictadura, es limitaven a controlar i reprimir el barraquisme sense atendre les necessitats dels habitants, parròquies veïnes, obres d'assistència social i voluntaris intentaven pal·liar les greus mancances del barri. van fer una església, escoles i un dispensari. Se celebrava la Setmana Santa i una processó dedicada a la Mare de Déu de Cabra, població de Còrdova de la qual procedien molts veïns del barri. Una part dels habitants eren d'ètnia gitana. L'any 1913 hi va néixer en una barraca la *bailaora* Carmen Amaya, que va tornar al Somorrostro diversos cops, l'últim per rodar la pel·lícula *Los Tarantos*, el 1962.

Els temporals de mar destruïen amb freqüència les barraques. Centenars de famílies van ser traslladades provisionalment al Palau de Missions, al pavelló de Bèlgica i a l'Estadi de Montjuïc; en alguns casos, hi van passar anys. La construcció per fases del Passeig Marítim, entre 1957 i 1964, va anar eliminant les barraques. El **juny de 1966**, se'n van enderrocar precipitadament les últimes sis-centes, just abans de la celebració d'unes maniobres navals amb presència del dictador Francisco Franco, que es van anomenar la "Primera Semana Naval". Dies més tard es va fer un simulacre de desembarcament amfibi a la platja. Als habitants del Somorrostro, unes tres mil persones, els van traslladar a barracons provisionals a la zona del Besòs mentre acabava la construcció del polígon de Sant Roc a Badalona. Alguns van anar al barri de la Pau i molts altres van anar a parar a altres barris de barraques com el Camp de la Bota o la Perona. Anys després, els antics habitants del Somorrostro van quedar repartits per diversos barris de Barcelona i la perifèria.

Barraques del Somorrostro i avanç del Passeig Marítim, 1964. Ignasi Marroyo / ANC

El Somorrostro és un nucli de barraques que va colpir la consciència de molts ciutadans, per les extremes condicions en què van haver de viure-hi els seus habitants. Hi ha una extensa hemeroteca i documentació fotogràfica i cinematogràfica de la seva existència, i el seu record encara perdura intensament en la memòria dels que hi van viure i de la ciutat sencera. Des de l'any 2003 hi ha hagut cada cop més iniciatives ciutadanes i culturals que han volgut indagar i recuperar la història del Somorrostro i el seu nom com un senyal d'identitat. La Comissió ciutadana per la recuperació de la memòria dels barris de barraques de Barcelona va traslladar a l'Ajuntament la demanda que havien formulat antics habitants dels barris de barraques com **Julia Aceituno**, protagonista del documental de TV3 **"Barraques. La ciutat oblidada"**. La **petició ciutadana**, que va rebre un ampli suport, va ser aprovada el novembre de 2010 per la Ponència del Nomenclàtor i el desembre pel plenari del districte de Ciutat Vella. Amb la firma del decret per l'alcalde, el gener del 2011, **la platja entre l'espigó del Gas i el moll de la Marina** va recuperar de manera oficial el nom de **Platja del Somorrostro**.

» Els barris de barraques del litoral

Al llarg del litoral, des de la Barceloneta fins al Besòs, hi havia tota una successió de barris de barraques sorgits a finals del segle XIX i principis del segle XX. Els principals eren el Somorrostro, el Bogatell, la Mar Bella, Pequín i el Camp de la Bota, a més d'un nucli al costat dels murs del cementiri del Poblenou. La població d'aquests assentaments eren gent treballadora procedent majoritàriament del País Valencià, Múrcia, Aragó i Andalusia. Els barris del Camp de la Bota i Rere Cementiri són els últims que van ser enderrocats, just abans dels Jocs Olímpics del 1992.

Vida quotidiana al Camp de la Bota, 1967. Arxiu Històric del Poblenou

» Els barraquisme a Barcelona

Des de finals del segle XIX i al llarg del segle XX, el barraquisme va ser un fenomen important a Barcelona, per la falta d'habitatge crònica. Als anys vint hi havia 6.000 barraques, i un centenar de nuclis s'estenien per moltes zones de la ciutat: al litoral i a la muntanya de Montjuïc (amb barris com Tres Pins i Can Valero), als dos extrems de la trama de l'Eixample i en una corona de nuclis menors pels turons i al peu de Collserola.

Amb la gran immigració després de la Guerra Civil i fins als anys seixanta, la població dels barris de barraques va augmentar molt i van aparèixer nous assentaments als turons del Carmel, la Diagonal, el barri de la Perona i molts altres.

El 1949, les autoritats franquistes organitzen el 'Servicio de Control y Represión del Barraquismo', que, entre altres mesures, aplica retornar els nouvinguts als llocs d'origen: la ciutat oficial reprimeix el barraquisme però alhora el tolera, sobretot quan el creixement econòmic es reprèn i es necessita mà d'obra per a la indústria, el comerç o el servei domèstic. A finals dels anys cinquanta s'arriba a la màxima expansió, amb **unes 20.000 barraques i unes 100.000 persones, un 7% de la població de Barcelona.**

A partir dels anys seixanta, l'acció comunitària dels assistents socials va anar acompanyada del sorgiment d'un teixit associatiu i reivindicatiu, la llavor de futurs moviments veïnals que van aconseguir algunes millores als barris i van reclamar pisos.

Construcció de barraques al Carmel, cap a l'any 1955. Col. Custodia Moreno

Can Valero a Montjuïc, anys 50. 'El barraquismo en Montjuïc.' Marcial Echenique. Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona

L'eradicació dels barris de barraques va durar dècades. Sovint s'eliminaven per fer-hi actuacions urbanístiques: les barraques de la Diagonal, l'any 1952, per a la celebració del Congrés Eucarístic Internacional; les de Maricel, a Montjuïc, el 1964, per fer-hi el parc d'atraccions; les de Can Tunis, per construir la Ronda Litoral. El Somorrostro es va anar enderrocant per fer lloc al Passeig Marítim. Malgrat la construcció de polígons d'habitatges als anys seixanta i setanta, els últims nuclis no van desaparèixer fins poc abans dels Jocs Olímpics del 1992.

» La recuperació de la memòria

El rastre dels barris de barraques s'ha esborrat. Però no ha desaparegut de la memòria dels milers de persones que hi van viure, i que són una part important de la ciutadania de Barcelona. Creuen que s'ha esborrat massa el record d'una part de la història, i que cal un reconeixement públic.

La comissió ciutadana per a la recuperació de la memòria dels barris de barraques de Barcelona va proposar un seguit d'accions per fer visible una part llargament oblidada de la història de la ciutat. La primera va ser la recuperació oficial del nom Platja del Somorrostro, que es va inaugurar el març del 2011. La segona, un **conjunt d'elements commemoratius als indrets on hi havia els principals barris de barraques de la ciutat**. La petició ciutadana va rebre el suport de 81 entitats veïnals, socials i culturals, i de més de 800 persones d'àmbits professionals molt diversos. **L'Ajuntament de Barcelona va assumir el ferm compromís de fer-la realitat**, i ja s'ha iniciat la col·locació d'aquests elements commemoratius, que configuraran una ruta per la història del barraquisme.

El conjunt d'elements el formen:

- **Quatre plaques commemoratives de format gran** en punts representatius dels grans conjunts de barris de barraques de la ciutat. Al **litoral**, a la platja del Somorrostro. A **Montjuïc**, a la zona on hi havia grans barris com Can Valero. Al **Carmel**, al cim del turó de la Rovira, on s'han rehabilitat les restes de les barraques i on el Museu d'Història de Barcelona ha creat un espai patrimonial per conèixer el barraquisme a Barcelona. I al lloc on hi havia el barri de **la Perona**, a Sant Martí de Provençals i a la Verneda.
- **Set plaques** que recorden l'emplaçament de nuclis de barraques concrets i significatius a diferents zones de la ciutat: el **Camp de la Bota** i el barri de **Rere Cementiri**, al litoral; el **Poble-sec** i **Can Tunis**, a Montjuïc; el barri de **Raimon Casellas**, a Can Baró; les barraques de **Santa Engràcia**, al barri de la Prosperitat, a Nou Barris, i les de la **Diagonal i Santa Gemma**, a les Corts. Posteriorment s'hi afegiran més plaques per recordar les barraques de **l'Hospital de Sant Pau** i altres punts.

El recorregut pel conjunt de plaques permet conèixer una part del passat recent de la ciutat que havia estat massa temps ignorat, i homenatjar els que van viure a les barraques i van ajudar amb el seu esforç a fer gran Barcelona.

» Altres iniciatives sobre la història del barraquisme

L'**espai patrimonial del Turó de la Rovira** (MUHBA) on la rehabilitació de la bateria antiaèria de la Guerra Civil espanyola i la consolidació de les importants restes de les barraques que s'hi van construir a principis dels anys quaranta permeten aprofundir en el coneixement del barraquisme a Barcelona. Ara s'hi està enllestit la segona fase d'aquest conjunt patrimonial. El MUHBA també ha publicat la guia urbana **Barraques/BCN**, amb un plànol de la situació d'alguns dels principals nuclis de barraques que van existir a la ciutat.

Del 2008 al 2009, el Museu d'Història de Barcelona va presentar l'exposició **Barraques. La ciutat informal**, un important impuls per a la recuperació d'una història oblidada, resultat de cinc anys de recerca del grup Pas a Pas, i el març de 2011 es va presentar el llibre **Barraques. La Barcelona informal del segle XX**, editat per Mercè Tatjer i Cristina Larrea i publicat per l'ICUB i l'Ajuntament de Barcelona, que aporta un gran cabal d'informació sobre un tema que s'havia tractat poc. L'any 2012 es va publicar **Barraquisme: la ciutat (im)possible**, obra de Xavi Camino, Òscar Casasayas, Pilar Díaz, Maximiliano Díaz, Cristina Larrea, Flora Muñoz i Mercè Tatjer, publicat per la Generalitat de Catalunya.

Altres llibres publicats en els darrers anys recullen el testimoni fotogràfic o el testimoni personal de la vida als barris de barraques, com **Barraques, la lluita dels invisibles**, de Laura de Andrés Creus. En les dècades precedents, pocs autors havien aprofundit abans en l'estudi sistemàtic del barraquisme a Barcelona. Els llibres de **Josep Maria Huertas** i **Jaume Fabre**, i els de **Francesc Candel** eren els més significatius, juntament amb els treballs publicats per assistents socials com **Rosa Domènech** o **Carme Garriga**. A més, va haver-hi l'important treball documental de fotògrafs i cineastes que van ajudar a fer visible una realitat que no es volia veure.

Barri del Somorrostro, c. 1950. Xavier Vallory March

L'any 2003 es va presentar l'exposició *Somorrostro* al Museu d'Història de Catalunya. El dossier "Memòria del barraquisme", en el número 106 de la revista *Carrer*, de la FAVB, va aportar molta informació. I a TV3, amb el reportatge del programa "30 Minuts" *Barraques. L'altra ciutat* i el documental *Barraques. La ciutat oblidada*, emès al programa "Sense ficció" es va plantejar la necessitat de recordar una part important de la història col·lectiva, a partir de la qual van sorgir moviments veïnals que han contribuït a configurar la ciutat actual. Al final del documental una de les protagonistes, Julia Aceituno, va fer la seva petició perquè hi hagués un record públic dels anys del barraquisme:

Julia Aceituno: *"No quieren recordar que aquí estuvo el Somorrostro. Pues estuvo. Y estuvo muchos años, de sufrimiento, de penuria..."*

José Aceituno: *"No, no hay ni un letrero que ponga Somorrostro..."*

Julia Aceituno: *"Nosotros sufrimos mucho, pero al final hemos tenido la recompensa. Pero lo único que echo en falta es que hay carteles que pone: 'Avenida Icaria', 'Bogatell'... ¿Y el Somorrostro, dónde lo han dejado? Porque allí estuvo el Somorrostro. **Quieran o no quieran, estuvo allí el Somorrostro. Yo creo que los que hemos vivido allí nos merecíamos por lo menos que en las placas el Ayuntamiento hubiera puesto 'Somorrostro'. Yo voy a escribir una carta al Ayuntamiento y se lo voy a solicitar, que pongan que allí estuvo el Somorrostro. Porque es como un homenaje para todos los que vivimos allí. No ya por nosotros, sino por todos. Porque nos lo merecemos, creo yo.**"*

Aquesta demanda és la que ara es comença a fer realitat.

El text del dossier ha estat elaborat per la Comissió ciutadana per a la recuperació de la memòria dels barris de barraques de Barcelona, formada per Mercè Tatjer, Alonso Carnicer, Sara Grimal, Jordi Giró, Custodia Moreno, Oriol Granados, Rafel Usero, Francesc Banús i José Molina, amb l'assessorament de Jaume Fabre.

Barcelona, 20 de novembre de 2014